

dr Henryk Palkij

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

Egzamin maturalny z historii po przemianie ustrojowej 1989 r. z perspektywy uczestniczącego w zachodzących zmianach

W swoim wystąpieniu chciałbym przedstawić problem zmian w systemie egzaminacyjnym z perspektywy uczestnika tych procesów. Po zakończeniu studiów zostałem nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w szkole średniej zawodowej i jak każdy nowy nauczyciel musiałem skonfrontować teorię dydaktyki z praktyką szkolną. W największym skrócie oznaczało to konieczność poszukiwania równowagi między nauczaniem treści historycznych i edukacji obywatelskiej a nauczaniem umiejętności, kształtowaniem myślenia historycznego. Zmusiło mnie to do poszerzenia wiedzy z zakresu metod nauczania, sposobów pracy z uczniem. Uświadomiło konieczność lepszego określania celów kształcenia w odniesieniu do zespołu klasowego. Wskazało także na konieczność aktualizacji wiedzy zwłaszcza z zakresu historii najnowszej i edukacji obywatelskiej. Przemiany zachodzące w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku, a później zmiany ustrojowe i kilkanaście lat pracy w różnego rodzaju szkołach średnich tylko potwierdziły mój wybór. Jak wielu nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, odczuwałem siłę zmian, które wpływały na nauczanie tych przedmiotów w szkole.

Preludium – pierwsze doświadczenia w przygotowaniu szkoleń i programów

Uważałem, że konieczne jest podniesienie znaczenia edukacji obywatelskiej w szkole, unowocześnienie treści i metod nauczania tego przedmiotu. Taki sposób patrzenia na praktykę szkolną spowodował, że w 1993 roku zaangażowałem się w realizację programu tworzenia ośrodków edukacji obywatelskiej i ekonomicznej w Polsce. Powstawały one pod egidą Centralnego Ośrodka Edukacji Obywatelskiej w Warszawie (przy CODN) przy współpracy z ośrodkami w USA. Odbyłem liczne szkolenia w kraju oraz byłem uczestnikiem cennego wyjazdu do USA (Troy, New York), gdzie pod kierunkiem Stephena L. Schechtera zapoznawałem się z organizacją szkolnictwa, metodami nauczania przedmiotów społecznych, przygotowywaniem szkoleń, określaniem celów nauczania, konstruowaniem kursów szkoleniowych itp.¹

Pod koniec 1993 r. stanąłem na czele Ośrodka Edukacji Obywatelskiej i Ekonomicznej w dawnym Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Krakowie. Odtąd rozpoczęła się intensywna praca nad wprowadzaniem nowych treści z zakresu edukacji obywatelskiej (edukacja prawna, prawo

¹ Program: Foundations of Democracy SEED – Founded Civic Education Program, Council for Citizenship Education, The Sage Colleges, Troy, New York, USA 13 X-12 XI 1993; H. Palkij, *Oświata szkolna w stanie Nowy York*, „Hejnał Oświatowy” 1995, nr 2(15), s. 21–23.

konstytucyjne, politologia, samorząd terytorialny, stosunki międzynarodowe, socjologia, ekonomia) oraz przygotowania nauczycieli do nowych sposobów nauczania tych treści. Ośrodek prowadził zaawansowane szkolenia i przygotowywał liczne publikacje². Ważną częścią pracy ośrodka było także poszerzanie wiedzy o samorządzie terytorialnym wśród nauczycieli i uczniów³. Działania te znalazły finał w postaci wprowadzenia do szkół podstawowych programu Kształcenie Obywatelskie w Szkole Samorządowej (KOSS). Obejmował on scenariusze lekcji, materiały pomocnicze, a później został bardziej rozbudowany o programy i podręczniki dotyczące także nauczania w szkołach średnich. W te działania zaangażowały się setki nauczycieli historii, bo oni w znacznej części prowadzili w szkole nauczanie wiedzy o społeczeństwie. Ośrodki przechodziły ewolucję⁴, a w praktyce od 1994 r. kontrolę nad programem przejęło Centrum Edukacji Obywatelskiej, które do dzisiaj prowadzi liczne kursy, programy oraz publikuje podręczniki i materiały dydaktyczne⁵.

Modernizacja istniejących egzaminów – dyskusje i pierwsze decyzje

Jednocześnie narodził się pomysł przygotowania zmian w sposobie przeprowadzania egzaminu maturalnego. Po ogłoszeniu krytycznej analizy krajowego systemu oceniania⁶ MEN rozpoczął w 1993 roku program Nowa Matura. Od kwietnia 1994 r. MEN i profesor Jan Potworowski z Wielkiej Brytanii przedstawili pierwsze założenia i w 1994 roku program objął sześć, a następnie osiem ośrodków, wokół których wykrystalizowały zespoły regionalne obejmujące cały kraj. Prace nad zmianami przebiegały dwutorowo: w skali kraju i w skali województw. Na szczęblu krajowym odbyły się trzydniowe sesje plenarne z udziałem specjalistów z Polski i Anglii, na których przedstawiano przykłady z kilku krajów Europy (Holandii, Francji, Wielkiej Brytanii). Na początku analizowano wybrane prace maturalne z całej Polski. Ujawniły one niedoskonałość kryteriów oceniania oraz konieczność opracowania takich kryteriów z wykorzystaniem osiągnięć pomiaru dydaktycznego.

1 września 1994 r. decyzją kuratora oświaty powstała Wojewódzka Komisja Egzaminów Szkolnych, w ramach której działa zespół przedmiotowy z historii. Tutaj zaowocowała już praca ośrodka metodycznego z nauczycielami i warsztaty z edukacji obywatelskiej. Dzięki temu można było wybrać najbardziej

² K. Pałeczki, *Cnoty główne demokracji*, Kraków 1993; A. Drózd, H. Palkij, *Potrzeby kształcenia konstytucyjnego w szkolnictwie średnim – koncepcja ośrodka i program kształcenia nauczycieli* [w:] *Edukacja Konstytucyjna. Sympozjum*, Kraków 2–3 maja 1994, s. 23–28; *Budżet gminy (na wybranych przykładach)*, red. H. Palkij, Kraków 1996; K. Brząkalik, J. Pach, H. Palkij, *Wybrane problemy ekonomii (wykłady i scenariusze lekcji)*, Kraków 1997.

³ Pod patronatem Marszałka Województwa Małopolskiego i Prezydenta m. Krakowa organizowany był konkurs i wydawane były liczne materiały, np.: *Budżet gminy (na wybranych przykładach)*, H. Palkij (red.), Kraków 1996; A. Pankowicz, H. Palkij, *Tradycje samorządu krakowskiego*, Kraków 1996; *Program „Moja Gmina”. Tradycje i współczesność samorządu Krakowa i województwa krakowskiego*, Kraków 1996; A. Pankowicz, *U źródeł samorządu terytorialnego*, Kraków 1997; H. Palkij, *Młodzi też poznają samorząd krakowski*, „Hejnal Oświatowy” 1997, nr 5(28), *Dodatek Informacyjny*, nr 24, s. 3.

⁴ *Building Civic Education for Democracy in Poland*. Ed. by R. C. Remy and J. Strzemieczny, (1996). National Council for the Social Studies and ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education.

⁵ O aktywnościach CEO na stronach internetowych: <https://ceo.org.pl/>.

⁶ J. Marquandt, *Studium wstępne krajowego systemu oceniania w polskim szkolnictwie*, Warszawa 1993.

odpowiednich nauczycieli z różnych typów szkół. Stałem na czele zespołu krakowskiego i jako jego przedstawiciel uczestniczyłem w sesjach krajowych⁷. Przygotowaliśmy cykl rocznych warsztatów (po 5–6 warsztatów rocznie), do których zaproszono po jednym nauczycielu z każdej szkoły. W sumie było to ok. 100 nauczycieli podzielonych na cztery grupy. Przypominam, że wówczas egzamin dojrzałości z historii polegał na tym, że uczeń otrzymywał trzy tematy wypracowania. Zasady konstrukcji zestawu określały kuratoria lub odpowiednie krajowe organy specjalistyczne (np. szkoły muzyczne). Każde zadanie dotyczyło innej epoki. Zadaniem ucznia było wybranie jednego z nich. Egzamin trwał 5 godzin, a prace oceniane były przez nauczyciela, który uczył ucznia, według własnych zasad.

Pierwsze warsztaty przebiegały w gorącej atmosferze, gdyż analiza prac uczniowskich oraz ocen dokonanych przez nauczycieli wykazała znaczące różnice. Nawet jeśli uczestnicy godzili się na jakąś wspólną ocenę, to zupełnie inaczej oceniali poszczególne elementy pracy ucznia. Grupy warsztatowe nie potrafiły początkowo wypracować nawet wspólnego zestawu egzaminacyjnego. Spierano się o zakres wymaganych treści (wiedzy), o poziom jej szczegółowości, o rodzaj sprawdzanych umiejętności historycznych. Dyskusja ujawniała zwłaszcza brak wspólnych kryteriów oceny prac. Opracowanie tych kryteriów stało się głównym zadaniem w pierwszym roku pracy. Od razu pojawiły się problemy. Propozycja odejścia od ocen szkolnych i przyjęcie skali punktowej, którą potem będzie się przeliczać na ocenę, wywołała ogromną burzę. Dopiero po kilku spotkaniach zaczęto wyrażać ostrożną zgodę na takie rozwiązanie.

Jeszcze większe trudności powstały przy próbie określenia kryteriów oceniania i dążenie do zwiększenia obiektywności kryteriów. Okazało się, że trzy spotkania warsztatowe w każdej z grup nie wystarczyły do wypracowania takich kryteriów. Stało się jasne, że w ten sposób nie uda się wypracować wspólnego stanowiska. Wówczas zdecydowałem, że na ostatnie spotkanie w 1994 r. przygotuję propozycję takich kryteriów. Napisałem je na arkuszu kancelaryjnym w rozmiarze A3 i powieliłem dla każdego uczestnika. W ten sposób mieliśmy materiał do dyskusji. Odtąd dyskusja poszła sprawniej, gdyż koncentrowała się na konkretnych zapisach. Kolejnym krokiem było przygotowanie jednolitego arkusza oceny i recenzji pisemnej pracy maturalnej.

Odrębnym wątkiem była dyskusja nad znaczeniem egzaminu maturalnego w szkole, jego roli w systemie rekrutacji na studia oraz zasad tworzenia zestawu egzaminacyjnego. Dyskusja wykazała, że na tym etapie prac należy utrzymać dotychczasowe zasady konstrukcji zestawu egzaminacyjnego do ustnego i pisemnego egzaminu maturalnego z historii. Po opracowaniu instrukcji opisującej procedurę postępowania na egzaminie decyzją kuratora wypracowane materiały przekazano do szkół do zastosowania na egzaminie w 1995 r. Taką formę miała też matura w 1996 r. Opracowane materiały przedstawiono następnie na forum krajowym i po kilku korektach stały się one podstawą do oceniania egzaminu w całym kraju⁸.

⁷ Skład: Henryk Palkij – lider, Zdzisław Bajor, Zdzisław Bednarek, Krystyna Kuleczka, Krystyna Zaufal.

⁸ *Matura'97. Historia*, oprac. zesp.: Z. Bajor, Z. Bednarek, K. Kuleczka, H. Palkij, K. Zaufal, w ramach serii: Program Nowa Matura, Kraków 1997. Na s. 8–27 przykład egzaminu z ocenionymi pracami uczniów.

W 1996 r. głównym celem było pogłębienie zmian, czyli przygotowanie i sprawdzenie nowej formuły zadania maturalnego. Nowe zadanie miało mieć dwie części. W pierwszej zamieszczono różnego rodzaju źródła historyczne wraz z odpowiednimi poleceniami do wykonania, a w drugiej części znalazło się wypracowanie na temat związany z załączonymi źródłami. Chcieliśmy bowiem nie tylko sprawdzać wiedzę (faktografię), ale i umiejętności historyczne oraz dążyliśmy do większej porównywalności oceniania prac. Przygotowaliśmy także odpowiednie kryteria oceniania. Podczas warsztatów pracowaliśmy nad źródłami historycznymi, ich interpretacjami oraz poleceniami do źródeł. Tworzyliśmy materiały przydatne do pracy podczas lekcji, które miały ułatwić przygotowanie uczniów do egzaminu.

Zaproponowaliśmy praktyczne sprawdzenie opracowanej koncepcji poprzez przeprowadzenie matury próbnej z nowym zestawem, czyli dwa tematy w dotychczasowej formule, a trzeci z nowym zadaniem. Okazało jednak, że ta propozycja napotkała opór kuratorów. Piszę o oporze kuratorów, gdyż w trakcie prac doszło do współpracy kuratoriów kilku województw, dzięki czemu we wrześniu 1996 r. powstała Regionalna Komisja Egzaminów Szkolnych w Krakowie (12 województw Polski pld.-wsch.). Prowadziło to do ujednolicenia egzaminu w kilku województwach. Zależało nam na przetestowaniu nowego typu zadania i po dłuższych rozmowach udało się osiągnąć kompromis. Wyrażono zgodę, aby na maturze próbnej do zestawu dołączyć jako dodatkowe (czwarte) – właśnie to nowe zadanie. Jednocześnie przygotowaliśmy odpowiednie ankiety dla nauczycieli i uczniów. Matura próbna odbyła się 14 marca 1996 r. Zebrano dane z 78 szkół, z których spłynęły 44 ankiety nauczycielskie i 872 uczniowskie. Proponowane zadanie zdobyło przychyłność uczniów nawet w większym stopniu niż nauczycieli⁹.

Rozpoczęliśmy także prace nad zmianami w ustnym egzaminie dojrzałości. Zaproponowaliśmy wprowadzenie jednego zadania ze źródłami do zestawu obowiązującego na tym egzaminie. Nadal pracowaliśmy nad materiałami dla nauczyciela. Dzięki temu mogliśmy wydać pierwszy obszerny informator *Matura'97. Historia*, w którym zamieszczono wspomniane materiały oraz liczne propozycje do pracy ze źródłami na lekcji¹⁰.

W następnych latach kontynuowano prace, które spowodowały, że pojawiały się odmienne propozycje kryteriów w innych regionach kraju. W Krakowie kontynuowaliśmy prace nad doskonaleniem egzaminu. Dzięki współpracy krajowej przyjęty został standard konstrukcji zadań egzaminacyjnych, w którym określono zakres rzeczowy, terytorialny, chronologiczny oraz formę zadań. Będzie on obowiązywał od 1998 r.

Burzliwe dyskusje budziło opracowanie propozycji szczegółowych kryteriów oceniania wypracowań. Korzystając z dorobku pomiaru dydaktycznego, a głównie prac prof. Bolesława Niemierki, podjęto się tworzenia katalogów sprawdzanych wiadomości i umiejętności, rozdziałając je według kryteriów wymagań na poziom konieczny, podstawowy, rozszerzający i dopełniający.

⁹ Tamże, na s. 28–57 zamieszczono tematy próbnej matury z 1996, oryginalne prace uczniów, arkusz oceny i recenzji oraz analizę matury próbnej.

¹⁰ Tamże, s. 58–217.

W następnym roku kontynuowaliśmy prace nad zadaniami z materiałami źródłowymi i opracowaniem ogólnopolskich kryteriów oceniania. Udało się wypracować kartę recenzji i oceny pisemnej pracy z historii (temat 3) oraz dokładniej określić zasady przeprowadzenia egzaminu ustnego. Podobne próby czyniono w innych komisjach. Egzamin w takiej formie trwał do 2001 r.¹¹

Jednocześnie w programie Nowa Matura trwały prace koncepcyjne (konceptcje egzaminów, regulaminów, zasad działania) i przygotowawcze (pilotaże, szkolenia, publikacje materiałów). Konieczne okazało się poszerzenie naszej wiedzy z zakresu oceniania i jak wielu innych uczestników programu podjąłem studia podyplomowe z pomiaru dydaktycznego w Gdańsku. Ponadto mogłem pogłębić studia nad egzaminowaniem, konstrukcją standardów egzaminacyjnych, konstrukcją programów i kursów, metod nauczania podczas studiów w USA¹². Obywały się liczne szkolenia i dyskusje prowadzone także przez Stowarzyszenie Nauczycieli Historii na terenie całego kraju, które wynikały z zainteresowania nauczycieli szukających informacji o zachodzących zmianach. Zbieraliśmy dodatkowe doświadczenia poprzez udział w ramach konferencji stowarzyszenia stowarzyszeń nauczycieli historii *Euroclio*¹³. Te doświadczenia będą przydatne w kolejnym etapie prac.

Przygotowanie nowych egzaminów – prace teoretyczne i praktyczne

Wraz z rozwojem prac w całym kraju zmieniała się sytuacja i przyspieszono prace nad konstrukcją nowego systemu egzaminacyjnego. Dotychczasowe działania ujawniły, że nie udaje się przeprowadzić testowania przyjętych zasad i zadań w jednym terminie w całym kraju przy zastosowaniu porównywalnych zasad. W takiej sytuacji zespół krajowy z historii podjął decyzję o testowaniu jednego – wspólnego zestawu w całej Polsce podczas matury próbnej w 1997 r.¹⁴

Nowy impuls do działania w zakresie zmiany systemu egzaminacyjnego dał program SMART (Strategic Measures for Achieving Reform Targets) trwający od czerwca 1997 do końca 1999 r. Tworzenie nowego systemu egzaminacyjnego i nowych egzaminów wymagało współpracy na szczeblu krajowym. Jako członkowie zespołu krajowego zaczęliśmy się domagać informacji o pracy zespołów przygotowujących podstawy programowe. Uznaliśmy, że bez tego nie jesteśmy w stanie dobrze skonstruować zasad przyszłego egzaminu.

¹¹ Przykładowe materiały z regionu krakowskiego i innych części Polski np. w: *Informator maturalny. Historia*, oprac. zesp.: Z. Bajor, Z. Bednarek, K. Kuleczka, H. Palkij, K. Zaufal, Kraków 1998; *Informator maturalny. Historia. Matura'99*, oprac. zesp.: Z. Bajor, Z. Bednarek, K. Kuleczka, H. Palkij, K. Zaufal, Kraków 1998; *Informator maturalny 2000. Historia*, oprac. zesp.: Z. Bajor, Z. Bednarek, K. Kuleczka, H. Palkij, (red.), G. Szymanowski, K. Zaufal, Kraków 2000; *Historia. Ćwiczenia i tematy maturalne*, Z. Bajor, Z. Bednarek, M. Ciejką, H. Palkij, Kraków 2002.

¹² East Central European Scholarship Program – prowadzony przez Georgetown University, a w jego ramach Advanced Studies Program for Visiting Scholars in The George Washington University (Washington D.C.).

¹³ H. Palkij, *Stowarzyszenie Nauczycieli Historii, Forum Humanistów*, 2001, nr 1(5), s. 73; H. Palkij, *Nauczycielska refleksja nad edukacją historyczną w Europie – przykład EUROCLIO* [w:] *Edukacja w procesie integracji europejskiej*, pod red. Hanny Konopki, Białystok 2003, s. 146–153.

¹⁴ H. Palkij, *Analiza wyników matury próbnej z historii w 1996 roku: poszukiwanie najlepszych narzędzi do analizy skutków zmian formuły pytań egzaminacyjnych* [w:] *Ewaluacja nowej matury. Zbiór studiów teoretycznych i empirycznych* pod red. B. Niemierki, Wrocław 1999.

Nasze starania odniosły skutek i podjęto decyzję o dokooptowaniu po jednym członku z zespołów przygotowujących nowy egzamin. Dzięki temu w 1997 r. znalazłem się w zespole przygotowującym podstawy programowe przedmiotów ogólnokształcących oraz standardy osiągnięć szkolnych. W ten sposób jako zespół krajowy z historii mogliśmy podejmować dyskusje, przedstawiać swoje argumenty i przygotowywać propozycje, które były możliwe do zrealizowania w projektowanym systemie egzaminacyjnym poprzez zaznaczenie najważniejszych elementów wiedzy i umiejętności¹⁵.

Teraz mogliśmy przystąpić do konstrukcji nowego egzaminu. Pierwsze poważne starcie nastąpiło podczas dyskusji nad egzaminem ustnym z historii. Podjęliśmy decyzję, że nie przewidujemy wprowadzenia egzaminu wewnętrznego z historii. Uznaliśmy, że tworzy on wiele zbędnych problemów organizacyjnych w szkole. Ponadto próby stworzenia jakiegoś w miarę obiektywnego narzędzia do oceny wypowiedzi ucznia okazały się nieudane. Sam arkusz obserwacji czy też oceny był zbyt skomplikowany, rodził wiele praktycznych problemów podczas egzaminu i nie dawał gwarancji porównywalności i obiektywności oceny wypowiedzi. Decyzję o takim egzaminie pozostawiono jeszcze szkołom, ale zależało nam, aby w przyszłej ustawie nie było już egzaminu wewnętrznego z historii, i chcieliśmy uwolnić przyszłe komisje od zajmowania się w jakikolwiek sposób takimi egzaminami.

Egzamin zewnętrzny miał przybrać formę pisemną i zależało nam, aby egzamin sprawdzał cały zakres materiału i różnorodne umiejętności. Struktura egzaminu miała pozwolić na czytelne rozdzielenie tych umiejętności. Arkusz I (30% całości egzaminu, 60 minut) miał sprawdzać ogólną wiedzę faktograficzną, arkusz II (40% egzaminu, 120 minut) i trzeci (30% egzaminu, 90 minut) odnosił się do wybranego przez zdającego okresu historycznego. W arkuszu drugim dokonywał on analizy źródeł, a w trzecim pisał wypracowanie na jeden z trzech tematów, do których wprowadzały go załączone źródła. Taka konstrukcja wynikała z przeświadczenia, że wybierając wcześniej okres historyczny, zdający będzie mógł się lepiej przygotować do egzaminu (widoczne już bowiem były trudności uczniów w opanowaniu obszernego materiału), a konstruktor zadań będzie mógł lepiej sprawdzić umiejętności zdającego.

Arkusze zaopatrzone były w kryteria oceniania, a w przypadku wypracowania przewidziano ocenę na czterech poziomach. Mielśmy nadzieję, że egzamin będzie przyjazny dla zdającego, sprawdzając rzetelnie jego wiedzę i umiejętności. Taka struktura miała pewną wadę. Egzamin sprawiał dość duże kłopoty organizacyjne. Zależało nam na sprawdzeniu umiejętności, dlatego próbowaliśmy obudzić zainteresowanie innym podejściem do treści przedmiotowych i zakres materiału przedstawiliśmy w formie pytań. Zabieg ten jednak okazał się niewystarczający.

Prace nad nową formą egzaminu były bardzo intensywne, a dyskusje burzliwe. Dotyczyły one w praktyce każdego elementu egzaminu: poziomu szczegółowości wymagań, sposobu konstrukcji zadań, liczby tematów wypracowań.

¹⁵ *Standardy osiągnięć szkolnych (przykłady zapisywania). Materiały do dyskusji*, Warszawa 1997; *Reforma systemu edukacji. Projekt MEN*, Warszawa 1998; *Standardy wymagań egzaminacyjnych. Projekt do konsultacji społecznej*, Warszawa 1999.

Pojawiały się nowe problemy, czyli przygotowanie systemu egzaminów, szkoleń nauczycieli. Powstał też problem porównywalności egzaminu z historii z innymi egzaminami opracowywanymi przez inne zespoły przedmiotowe. Niejeden raz nasz doradca Cornelius Bogaerts z CITO (ośrodek egzaminacyjny w Holandii) tracił nadzieję na osiągnięcie celu i wykonanie zadań wyznaczonych na kolejne sesje ogólnopolskie odbywane w ramach programu. Niewątpliwie zbliżenie stanowisk umożliwiały wizyty studyjne w ośrodkach egzaminacyjnych w Holandii (CITO) i Anglii (AEB).

W celu sprawdzenia wspomnianych założeń 27 maja 1998 r. przeprowadzone zostało badanie pilotażowe, którego wyniki były bardzo dobre i dostarczyły materiał do podjęcia pierwszych decyzji organizacyjnych (np. skrócenie czasu między częściami egzaminu) i merytorycznych (np. poprawa jakości zadań i konstruowania modeli odpowiedzi)¹⁶.

Wprowadzanie nowych egzaminów – pierwsze egzaminy i pierwsze zmiany

Reforma systemu oświaty, która dokonała się od 1 września 1999 r., dała kolejny impuls do prac. Teraz już jasne było, że powstanie system egzaminów zewnętrznych. Powstawały komisje egzaminacyjne, które rozpoczęły kompletowanie kadr. Trzeba było przygotować system szkoleń na egzaminatorów i ostateczny kształt egzaminu. Rozgorzała zażarta dyskusja nad ostatecznym kształtem egzaminu oraz konstrukcji kryteriów oceniania. Musiały być one dostosowane do nowych regulacji prawnych: podstawy programowej i nowego systemu egzaminacyjnego, w którym wprowadzono cztery przedmioty obowiązkowe. Historia, jak wiele innych przedmiotów, stała się przedmiotem do wyboru. Zdecydowaliśmy się zachować zasady wypracowane w poprzednim okresie (trzy arkusze egzaminacyjne: I – test sprawdzający wiedzę, 60 punktów; II – zadania źródłowe, 90 minut, 40 punktów; III – 90 minut, 30 punktów, trzy tematy, trzy epoki do wyboru dla arkuszy II i III, 30 minut przerwy między arkuszami). Dopracowane zostały kryteria oceniania, w tym zachowanie poziomów przy ocenie, ale dołożone zostały kryteria: kompozycja, estetyka, język i styl. Te zasady miały obowiązywać w całym kraju¹⁷.

Rozpoczęła się intensywna praca organizacyjna przygotowująca przeprowadzenie pierwszych egzaminów. W czerwcu 2000 r. opracowane zostało szkolenie wstępne dla egzaminatorów, a w sierpniu w Lanckoronie odbyło się szkolenie grupy zerowej, której uczestnicy mieli prowadzić dalsze szkolenia w całym kraju. Dyskusja nad materiałami była burzliwa, gdyż przywiązywaliśmy dużą wagę do tego etapu pracy. Zależało nam, aby od początku doprowadzić do jednolitego sposobu oceniania w całym kraju.

¹⁶ *Syllabus i egzamin pilotażowy. Historia*. Oprac.: T. Chynczewska-Hennel (doradca akademicki), D. Daszkiwicz-Ordylowska, M. Jekel, K. Jurek, A. Kurpiewski, H. Palkij (lider zespołu), M. Raczyński, E. Wesołek, E. Szakalicki. Współudział: C. Bogaerts – konsultant CITO, A. Midgley – konsultant AEB, Warszawa 1999, wyd. MEN w ramach programu SMART, red. edycji A. Jerzmanowski.

¹⁷ *Informator. Syllabus. Matura z historii 2002*. Warszawa 2000 – tutaj informacje prawne, organizacyjne, przykładowe arkusze egzaminacyjne i przykłady rozwiązań.

Następnie obyla się seria badań pilotażowych przygotowujących do pierwszego egzaminu: 1 marca 2000¹⁸, 26 września 2001¹⁹, 2002²⁰, 2003²¹, które odbywały się według omówionej już formuły.

Pamiętajmy, że jednocześnie przygotowywane i przeprowadzane były egzaminy w dotychczasowej, chociaż już częściowo zmienionej formule. Zestaw pisemny składał się z dwóch tradycyjnych wypracowań i trzeciego, który wyposażony był w źródła. Dla zdających przygotowywano także matury próbne. Ponadto nadal zdawano maturę ustną, także w zmodyfikowanej formule, która zawierała jedno zadanie z wyposażeniem źródłowym.

Egzamin zewnętrzny od 2005 r. i jego ewolucja

Nowe regulacje prawne spowodowały, że egzamin z historii przyjął nową formę, o której poinformowano w 2003 roku²². Historię można było zdawać na poziomie podstawowym i rozszerzonym. Egzamin na poziomie podstawowym trwał 120 minut i polegał na rozwiązaniu zadań z arkusza I. Sprawdzał on treści i umiejętności podstawy programowej przy pomocy zadań z wyposażeniem źródłowym, za który można było dostać 100 punktów. Warunkiem zdania egzaminu było uzyskanie co najmniej 30% punktów możliwych do zdobycia na poziomie podstawowym. Po przerwie do egzaminu przystąpili maturzyści, którzy w deklaracji podjęli decyzję zdawania historii na poziomie rozszerzonym, czyli arkusz II – trwał 150 minut i można było dostać 50 punktów. Ten arkusz miał ideę przewodnią, która odnosiła się do całego zakresu chronologicznego i składał się z części źródłowej z poleceniami oraz dwóch tematów z nimi związanych, czasem w jednym z nich umieszczano tekst inspirowany. Dla poziomu rozszerzonego nie określono progu zaliczenia. Wynikało to z przyjęcia założenia, że obydwie arkusze będą jednocześnie egzaminem wstępnym na studia i chcieliśmy zapewnić młodzieży zainteresowanej historią możliwość wykazania się swoją wiedzą i umiejętnościami.

Nowe podejście do egzaminu spowodowało liczne dyskusje i spory oraz konieczność przetestowania przygotowanych rozwiązań. Rozgorzała dyskusja, w jaki sposób przygotować kryteria oceniania. Zdecydowaliśmy się na bardziej

¹⁸ *Badania pilotażowe 2000. Egzamin maturalny. Historia 2002*, Kraków 2000, s. 1–18 – tutaj wszystkie informacje i analizy; płyta CD: *Egzaminy w XXI wieku. Elektroniczny przewodnik Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie*, OKE w Krakowie 2000. Tutaj m.in. *Gdyby matura z historii była już dzisiaj. Historia. Materiały pomocnicze*.

¹⁹ Także płyta CD: *Teoria i praktyka oceniania zewnętrznego. Elektroniczny przewodnik Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Krakowie*, OKE w Krakowie, maj 2001. Tutaj m.in. arkusze egzaminacyjne z historii, opis zmian w kształtowaniu nowej matury, jeden nowy pakiet egzaminacyjny.

²⁰ *Matura 2002 materiał dotyczący egzaminu próbnego z historii, wiedzy o społeczeństwie, filozofii, historii muzyki* [w:] *Biuletyn Informacyjny Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej*, sierpień 2001, s. 14–16 oraz płyta CD: *Wiem 2003. Wiadomości o egzaminach masowych*. OKE w Krakowie, luty 2003. Tutaj m.in. arkusze egzaminacyjne, raporty z egzaminów maturalnych w maju 2002 r.: historia, wiedza o społeczeństwie, historia muzyki, raporty z egzaminów z 13 stycznia 2003.

²¹ Płyta CD: *Wiem 2003. Wiadomości o egzaminach masowych*. OKE w Krakowie, luty 2003. Tutaj m.in. arkusze egzaminacyjne, raporty z egzaminów maturalnych w maju 2002 r.: historia, raporty z egzaminów z 13 stycznia 2003 r.

²² *Informator maturalny od 2005 roku. Historia*, Warszawa 2003.

dokładne przydzielenie punktów oraz zachowanie oceniania przy pomocy poziomów, z tym że usunęliśmy osobne kryteria za poprawność językową, stylistyczną oraz estetykę pracy w obawie przed zbyt dowolnym interpretowaniem tych kryteriów przez egzaminatorów. Egzamin próbny w tej formule przeprowadzony został 9 czerwca 2004 roku²³. Pierwszy powszechny egzamin maturalny w tej formule przeprowadzono w 2005 roku²⁴. W następnych latach do 2014 roku egzamin z historii przebiegał według tego schematu z drobnymi zmianami w sposobie konstruowania kryteriów odpowiedzi²⁵.

Wprowadzanie kolejnych zmian w systemie edukacji i nowa *Podstawa programowa kształcenia ogólnego* zmieniały także system egzaminów zewnętrznych²⁶. Zmiany wprowadzone w egzaminie maturalnym z historii nie były zbyt duże. Jednak istotnie zmieniły one charakter egzaminów i przyniosły skutki, które początkowo były niedocenione²⁷. Zlikwidowano część testową sprawdzającą opanowanie wiedzy, co było konsekwencją widocznej od dawna tendencji w tym egzaminie. Zlikwidowano także część źródłową w egzaminie maturalnym z historii. Arkusz egzaminacyjny koncentruje się na zadaniach związanych z analizą źródeł i wypracowaniach. Wprowadzono pięć wypracowań, w tym dwa z wyposażeniem źródłowym. Ta zmiana wynikała także z dłuższej dyskusji. U jej podstaw leżało określenie cezur historycznych. Łatwo dzieliło się cały okres na pięć epok, a każdej z nich miało odpowiadać jedno wypracowanie. Nie do końca przebiły się ostrzeżenia, że zdający mogą mieć trudności z opanowaniem wiedzy na odpowiednim poziomie, a konstruktorzy zadań w przyszłości problemy z odpowiednim doбором wypracowań.

²³ Egzamin maturalny 2005. Informacja po próbnym egzaminie maturalnym z historii i wiedzy o społeczeństwie [w:] *Biuletyn Informacyjny OKE*, nr 2.8/2004, Kraków 2004.

²⁴ Raport z egzaminu maturalnego. Sesja wiosenna 2005. Historia [w:] *Biuletyn Informacyjny OKE*, nr 7/M, Kraków 2005.

²⁵ Raport z egzaminu maturalnego. Sesja wiosenna 2006. Historia [w:] *Biuletyn Informacyjny OKE*, Kraków 2006, s. 1–67; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2007. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2007. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2007 – historia, s. 135–182; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2008. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2008. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2008 – historia, s. 75–157; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2009. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2009. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2009 – historia, s. 39–64; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2010. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2010. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2010 – historia, s. 31–46; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2011. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2011. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2011 – historia, s. 27–39; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2012. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2012. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2012 – historia, s. 27–39; *Osiągnięcia maturzystów w roku 2013. Sprawozdanie z egzaminu maturalnego 2013. Komentarz do zadań z przedmiotów humanistycznych*, wstęp i red. L. Grabowska, B. Czarnecka-Cicha, CKE, Warszawa 2013 – historia, s. 27–40; *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego. Historia*, oprac. G. Wnuk, B. Andrzejewska, W. Królikowska, CKE, Warszawa 2014.

²⁶ Rozporządzenie MEN z 23 grudnia 2008, Dz.U. z dn. 15 stycznia 2009 nr 4, poz. 17; *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4, *Edukacja historyczna i obywatelska*, MEN 2009, s. 34–48.

²⁷ Informator umieszczony na stronie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej: <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Historia.pdf>; H. Palkij, *Egzamin maturalny z historii od 2015 roku*, „Hejnal Oświatowy” 2014, nr 3/131, s. 20–21. Np. Arkusz maturalny z historii: http://www.cke.edu.pl/images/stories/00000000000000002012_matura2012/hist/historia_pr.pdf.

Zmieniono punktację. Za całość egzaminu można było otrzymać 50 punktów, przy czym zmniejszono udział wypracowania w całym egzaminie – teraz zdający otrzymywał za nie 12 punktów. W efekcie arkusz stał się zbyt obszerny, a jego czas trwania wynosił 180 minut. Częściowo zmieniono także zasady oceniania. W tej formule egzamin trwał do 2023 r.²⁸

Jednocześnie trwały prace nad kolejnymi zmianami, które przybrały konkretną formę w 2021 roku²⁹. Jednak pandemia COVID-19 spowodowała drobne zmiany³⁰. Egzamin maturalny z historii trwa 180 minut i można z niego uzyskać 60 punktów. W arkuszu znajdują się zadania zamknięte i otwarte wyposażone w źródła uwzględniające wszystkie epoki historyczne i różne obszary historii. Mogą być także zadania bez wyposażenia źródłowego. Nowością było wprowadzenie zadania sprawdzającego analizę materiału ilustracyjnego, które wymaga od zdającego syntezy posiadanej wiedzy i umiejętności ocenianego w ustrukturyzowany sposób (za 3 punkty). Najbardziej zmieniono wypracowanie, co było największą rewolucją. Wynikało to z obserwacji wyników egzaminu i rosnących problemów zdających z opanowaniem treści historycznych oraz dążenia do rozwijania innych kompetencji dostosowanych do współczesnego świata. Wypracowanie zastąpiono wypowiedzią argumentacyjną na tematy zawierające tezę. Zdający musi zająć stanowisko do proponowanej tezy i podać argumenty z trzech obszarów lub trzech państw. Zdający może wybrać spośród trzech tematów. W związku z tym należało znacznie zmienić kryteria oceniania tej wypowiedzi argumentacyjnej. Podstawowym kryterium stała się funkcjonalność wykorzystania posiadanej wiedzy historycznej w zakresie każdego z elementów tematu, za który można było otrzymać 12 punktów (kryterium: narracja historyczna) oraz 3 punkty za kryterium: spójność wypowiedzi. W tej formule odbyły się dopiero trzy sesje egzaminacyjne³¹.

Zamiast podsumowania

Celem tego skrótego przedstawienia kształtowania się systemu egzaminacyjnego i zachodzących w nim zmian było wskazanie, jak wiele wysiłku trzeba było włożyć od przejścia z jednego systemu – wewnętrznego egzaminu maturalnego do egzaminu zewnętrznego, a potem dbanie o kontynuację, utrzymanie jakości w zachodzących zmianach. Jest to tylko wycinek problemów. Zmiany zachodziły nie tylko ze względu na rozwój wewnętrzny egzaminu: ewolucję w konstruowaniu zadań i kryteriów oceniania, dyskusjami nad potrzebą istnienia wypracowania, dążeniem do utrzymania jakości,

²⁸ Coroczne sprawozdania z lat 2015–2023 na stronie internetowej CKE: <https://cke.gov.pl/>. Teraz wzorem z 2014 roku sprawozdania były już tylko przedmiotowe pod jednolitym tytułem. Zgodnie z przepisami część zdających może jeszcze korzystać z tej formuły.

²⁹ *Informator o egzaminie maturalnym z historii od roku szkolnego 2022/2023*, CKE, Warszawa 2021; https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Informator_EM2023_historia.pdf.

³⁰ Wprowadzono Aneks do *Informatora o egzaminie maturalnym z historii* w Formule 2023 obowiązujący w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024 oraz podobny dla Formuły 2015; https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/2024/Informator_EM2024_dwujęzyczny_historia_w%20roku%202024_2025.pdf.

³¹ Wszelkie materiały zamieszczone na stronie internetowej CKE: <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-maturalny-w-formule-2023>. Także tam odpowiednie wyniki i sprawozdania.

obiektywności i porównywalności oceniania czy dostosowania do zmian zachodzących w szkole. Zmiany typów zadań, ich ewolucja, wprowadzanie nowych, porównanie efektów tych zmian w odniesieniu do różnych rodzajów zadań jest to odrębny obszerny temat. Nie ma tutaj miejsca na taką analizę. Częściowo zasygnalizowane jest to w sprawozdaniach i licznych publikacjach o egzaminie m.in. na stronie Polskiego Towarzystwa Diagnostyki Edukacyjnej, w wydawnictwach poszczególnych komisji egzaminacyjnych.

Zmiany zachodzące w egzaminie powodowane były także zmianami w systemie edukacji, regulacjami prawnymi, które w znacznym stopniu wpływały na organizację całego systemu oraz kształt egzaminów. Wiemy, że był to okres licznych zmian w edukacji, co niezwykle utrudniało pracę i możliwość analizy wyników egzaminu. Na zakończenie należy wskazać jeszcze relacje między systemem egzaminacyjnym a uczelniami wyższymi. Postawa uczelni, które określają kryteria przyjęć na studia, doprowadziła do negatywnego efektu dla egzaminu z historii i nie tylko. W sytuacji gdy kryterium przyjęcia na studia historyczne nie podkreśla roli wyniku z egzaminu z historii, to staje się on coraz mniej ważny. Zdający, postępując pragmatycznie, koncentruje się na przedmiotach obowiązkowych, z których otrzymuje właściwe punkty, a egzamin dodatkowy taki jak historia staje się zbędny. Jest już tylko warunkiem zdania matury, a nie jest warunkiem (albo jednym z ważniejszych warunków) dostania się na studia historyczne. W efekcie spada wybieralność tego egzaminu, co obserwujemy od dawna, a co gorsza – podważany jest jeden z najważniejszych celów wprowadzenia egzaminów zewnętrznych – zapewnienie odpowiednich warunków do obiektywnej rekrutacji na studia. Ponadto problem ten wpływa negatywnie na poziom nauczania przedmiotów dodatkowych w szkole. Presja na osiągnięcie wyniku trochę deformuje proces rekrutacyjny, ale też częściowo zmienia sposób nauczania przedmiotu w szkole.